

EMPATİ VE DİN

-Türkiye’de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma-

Ali Ayten, İstanbul: İz Yayıncılık, 2010, 207 s.

Gülüşan GÖCEN*

Psikologlar, günümüzün maddi manevi tüm hastalıklarının altında en önemli unsur olarak kaygı ve narsizmi (bencilliği) işaret etmektedir. Yedisinden yetmişine, cinsiyet, eğitim, sosyal statü, yaşanan yer fark etmeksizin insanı saran bu iki salgın, insanın psikolojik sağlığını çökertmekte, değerlerini boşaltmakta ve insanları mutsuz, amaçsız ve yalnız bırakmaktadır. İnsanoğlu sosyal bir varlıktır ve bugün tarih boyunca olduğundan daha çok birbirinden haberdardır. Öyle ki farklı coğrafyalarda yaşamalarına rağmen, iletişim araçlarıyla bu uzaklık ortadan kalkmış, bilgiye ulaşmak ve insanlara yaklaşmak her zamankinden daha kolay ve hızlı olur hale gelmiştir. Açlık, savaş, göç, insan hakları ihlalleri, çevre kirlilikleri, doğal afetlerin sıkça yaşandığı dünyamızda insanın yardıma ihtiyacının her zaman olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu tür felaketlerin içinden çıkan yardımlaşma ve empatiye yönelik tutum ve davranışlar insanların yaşama dair umutlarını artırmaktadır. Kaybolan ya da yaşarken değişime uğrayan insani bir yaşantı olarak yardım etme davranışı ve empati kurabilme becerisi hem maddi hem de manevi olarak hayat kurtarmaktadır. Yakın zamanda Van Depremi’nde olduğu üzere kilometrelerce uzaktan yardıma gelen fakat artçı bir depremde Van’da yaşamını yitiren Japon Dr. Atsushi Miyazaki’nin bu erdemli davranışı Karşılıklı bir heykeltıraş tarafından büstü yapılarak, Zonguldak’ta bir parka verilerek yaşatılmaya çalışılmış, iki halk ve bütün insanlar arasında ise minnettarlık hislerinin oluşmasını sağlamıştır. Aynı şekilde bugünlerde Türkiye’nin gündemini oluşturan yüz nakilleri de empati ve yardımlaşmanın en güzel örneklerinden biri olarak görülmektedir. İnsanın bu temel hissiyat ve davranışı, insanlarla iletişimi, yaklaşımı, kendi içinde yaşadığı süreç ve hayatının temelindeki güçler bakımından insanı incelemeye değer bir araştırma konusu olarak ele alan Ali Ayten “Empati ve Din” kitabında bu meseleleri işlemektedir.

---

* AÜ Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, (gulusangocen@gmail.com)

Ayten, son kitabında Türkiye örneğinde dindarlığın bireylerin empatik eğilim ve yardımlaşmalarındaki rolüne; din, empati ve yardımlaşma arasındaki ilişkinin çeşitli görünümüne dair önemli değerlendirmelerde bulunmakta, *“İnsanlar neden başkalarına yardım eder/etmez? Yardım ederken nasıl bir karar verme sürecinden geçer? Yardım etme veya etmemelerinde etkili olan faktörler nelerdir? Başkalarını anlamak, onların yaşadıkları sıkıntıları hissedebilmek, onlara merhamet ve şefkat duygularıyla yaklaşabilmek bu yardım etme sürecini nasıl etkiler? Pek çok din ve özellikle İslam dini başkalarına karşı merhametli olmayı öğütlemektedir ancak bireysel ve toplumsal hayatta yansımaları nasıldır? Türk halkı kime hangi motivasyonla yardım etmektedir?”* sorularının peşine düşmektedir.

Yazar kitabının kavramsal çerçevesinde yardım etme davranışını geniş bir şekilde ele almış, yardım etmenin psikoloji ekollerince nasıl yorumlandığına, boyutlarına, bu konuyla ilgili çeşitli araştırmalara yer vermiştir. Aynı zamanda yazarın doktora tez çalışması olan araştırma, Türkiye'nin yedi bölgesinden (otuz iki il) 16-74 yaş arası yaklaşık bin kişiyle yapılan anketlerden elde edilen bulgular çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırma verileri Dindarlık Ölçeği, Yardım Etme Eğilimi Ölçeği ve Empatik Eğilim Ölçeği kapsamında farklı yaş, cinsiyet, eğitim, harcama durumu ve meslekte olan yetişkin bireyler üzerinde uygulanmıştır. Yazar, araştırmasında kullanmak üzere Yardım Etme Eğilimi Ölçeği'ni ise kendisi geliştirmiştir.

Yazara göre yardım etme, herhangi bir ödül bekleyerek ya da karşılık beklemeden muhtaç kişileri içinde buldukları durumdan kurtarmaya yönelik eylemde bulunmadır. Yardım etmenin temelinde bu “verme bilinci” yatar. Yardım etme davranışının sürecine ya da sonucuna göre değerlendirildiğinde karşılıklı yardım, ya da yardım etmek için yardım davranışı görülebilmektedir. Elbette söz konusu insan olunca meselenin birçok boyutunun olması doğaldır. Gerekli olmadığı ve talep edilmediği halde kendi başına taşıyabileceği bir yükü taşıyana yardım etmek, ödevini kendi başına yapabilecek bir öğrenciye yardım etmek, ayrıca incelenmesi gereken başka etkenlerin rol oynadığı hem yardım edeni hem de yardım bekleyeni veya kendisine yardım sunulanı zor durumda bırakan bir durumdur.

Çok boyutlu yardım etme davranışını içerik ve motivasyon bakımından ele alan Ayten'e göre içerik bakımından yardım içerisinde yardımın yapılış şekli, miktarı, içeriği ve kime yapıldığı öne çıkmaktadır. Bu bölümde acil yardım, yabancılara yapılan küçük yardımlar, bağışta bulunma ve paylaşma gibi dört yardım davranışından bahsedilmektedir. Ayten, motivasyonel yardım etme davranışını ise sağ elin verdiğinden sol elin haberdar olmaması şeklinde özgeci “diğergam yardım” ve kaz gelecek yerden tavuğun esirgenmemesi şeklindeki “bencil yardım etme” olmak üzere iki formda incelemektedir.

Ayten çalışmanın bir diğer öne çıkan kavramı empatiyi ele almakta ve empatiyi engelleyen ve destekleyen unsurlardan, tarihsel süreci, farklı yönleri, gelişimi ve yardım etme davranışıyla olan ilişkisi hakkında bilgiler vermektedir. Yazara göre günümüzde “empati”, psikiyatri ve psikolojinin çeşitli dallarında adından sıklıkla söz edilen önemli bir kavram olmakla beraber, üzerinde uzlaşılabilen ya da yeterince aydınlanamamış noktalar bulunmaktadır. Eski Yunanca’daki “empathia” kelimesinden gelen empati, bu konudaki “bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletme süreci şeklindeki tanımlamasıyla açıklanmaktadır. Günlük hayatta sıklıkla telaffuz edilen empatiyi, “başka birine eşlik ederek onunla acı çekmek” anlamında kullanılan sempatiden ayırt etmenin zorluğuna vurgu yapan Ayten, bu kavramların birbirlerinden ayrılan kritik noktalarına değinmektedir. Ayten’e göre sempati de sadece olumsuz bir durumun paylaşılarak hafifletilmesi ya da yatıştırılması yoktur. Aynı zamanda olumlu bir durumun paylaşılarak artırılması hatta uzatılması vardır. “Üzüntüler paylaşıldıkça azalır, sevinçler paylaşıldıkça artar” sözünün dikkat çektiği nokta, sempatideki bu “yandaşlık”tır.

Çalışmasını yardım etme, empati kurma ve dindarlık olmak üzere üç ayak üzerine inşa eden Ayten’e göre “din” ortak duygu olması bakımından toplumların en önemli tutkalıdır. Bütün dinlerde “muhtaçlara yardım et”, “başkalarını sev”, “iyilik yap” ve “kendine nasıl davranılmasını istersen başkalarına da öyle davran” şeklindeki pro-sosyal içerikli öğütlere rastlamak mümkündür. “Sizden biriniz, kendisi için arzu ettiğini kardeşi için de arzu etmedikçe iman etmiş olmaz.” diyen Hz. Peygamber’in vurguladığı empati dinin, duanın, ibadetin özünde vardır. “Dindarlık pro-sosyal davranışları ve yardım etme davranışını neden etkiler?” meselesini tartışan Ayten’e göre yardımsever olmak, dindar olmayı gerektirmediği gibi, dindar insan her ne kadar öyle olduğunu düşünüyor olsa da tam bir yardımsever olmayabilir. Her birey farklı bir dünyadır. Yazara göre dini tutum ve davranışlar sergileyen bireyler günlük hayatta düzenli yaşadıkları ibadetleri, yakından takip edip örnek aldıkları dini şahsiyetlerin etkisi ve kendi ve yaşadığı toplumla ahlaki uyum ve denge yakalamak isteği ve sosyal sorumlulukları gereği daha yoğun bir şekilde yardım etme davranışında bulunmaktadırlar.

Çalışmanın yardım etmenin dindarlık ve empati ile ilişkisini tespit etmeyi amaçlayan kısmında, bireylere içerik bakımından yedi farklı yardım örneği (basit yardım, hayır kurumuna yardım, arkadaşına yardım, yabancıya yardım, belirsiz durumda yardım, komşuya yardım ve dayanışma) sorulmuştur. Ayrıca katılımcıların yardım anındaki motivasyonlarının diğerkâmmı yoksa bencil motivasyon mu olduğunun tespiti de amaçlanmıştır. Yar-

dım etme davranışını içeriksel yardım etme davranışı olarak basit yardım, arkadaşına yardım, dayanışma, komşuya yardım, hayır kurumuna yardım, belirsiz durumda yardım ve yabancıya yardım olarak ele alan Ayten'in bulgularına göre, ilk sırada hayır kurumuna yardım etme, sonra basit yardım, yabancıya yardım, arkadaşına yardım, komşuya yardım ve belirsiz durumda yardım etme yer almaktadır. Motivasyonel olarak yardım etmede ise genel olarak araştırma grubunun %76'sı, koşulsuz/karşılıksız yardım etme; %16'sı, koşullu/karşılıklı yardım etme; %5'i yardımdan kaçma ve sadece %2'si, yardımı reddetme eğilimi sergilemiştir. Buna göre, örneklemin büyük bir çoğunluğu (yaklaşık %92'si), yardım etme konusunda olumlu bir eğilim göstermiştir.

Araştırma bulgularına göre, özelde katılımcılar genelde Türk halkı, başkalarını anlama ve onların dertleriyle dertlenmeye ve muhtaçlara yardım etmeye eğilimlidir. Türk halkı özellikle güvenilir bir hayır kurumuna yardım olduğunda daha fazla yardım etme eğilimi göstermekte, yardımın külfeti/külfetsizliğini kime yapıldığından daha önemli bulmaktadır. Belirsiz durumlarda yardım etme eğilimi ise en düşük seviyededir ki Ayten, bunu insanların yardım etme/etmeme sürecinde önemli bir unsur olan güven duygusuna bağlamaktadır. İnsanlar, kurumlara yaptıkları yardımda herhangi bir karşılık beklemezken, komşuya ve arkadaşına yardım ederken, dayanışmada bulunurken karşılık bekleme ya da koşullu olarak yardım etme eğilimindedir. Dindarlık arttıkça "en iyi yardımın gizlice yapılandır" görüşünü benimsemenin de arttığı "sağ elin verdiği sol elin bilmemesi" ilkesinin geçerli olduğu tespit edilmiştir. Dinin hem inanç hem de ibadet boyutuyla "insanların dertleriyle dertlenmenin" dini bir görev olduğunu bilme ve muhtaç insanların içinde buldukları sıkıntıları daha iyi anlama imkânı sağlayan oruç tutma gibi ibadetleri yerine getirmenin de empatik eğilimler üzerinde olumlu ve manidar bir katkısının olduğu rapor edilmektedir. Ayrıca dindarlığın yardım etme eğilimine olumlu bir katkısının olmasının yanında, başkalarına yardım etme konusunda bireylere diğerkam bir motivasyon sağladığı da tespit edilen bulgular arasındadır.

Ayten, empatik eğilim içerisinde yer alan "muhtaçların durumundan etkilenme, onlara içten davranma hissi, muhtaca şefkat duyma, onun derdiyle dertlenme ve onu koruma isteği" gibi empatik özelliklerdeki artışın, başkalarına yardım etme eğiliminin de artırdığını tespit etmiştir. Ayrıca cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, harcama durumu, sosyal çevre, mesleki durum açısından bireylerin dindarlıklarının, empatik eğilimlerinin ve yardım etme davranışının fark oluşturup oluşturmadığı da kitabın içinde bölümler halinde okuyucuya sunulmuştur.

Ülkemizde insanın ve toplumun sağaltımını öne alan bu tür alan araştırmalarına dayalı çalışmaların giderek artması hem sosyal bilimler adına hem de özellikle din psikolojisi adına sevindirici gelişmelerdir. Her akademik çalışma halkın nezdinde anlaşılabilirlik bakımından hak ettiği yeri alamamaktadır. Ayten çalışmasında buna azami gayret göstermekte, hem akademisyenlerin hem de halkın ilgisine karşılık vermeye çalışmaktadır. Araştırma bulgularıyla ilgili grafikler, sadeleştirilmiş sonuçlar, sınıflandırılmış bulgular, okuyucuya okuma kolaylığı sağlamaktadır. İnsanı ve hayatı anlamaya yardım etmenin psikolojisinden yola çıkarak yardım etmeye talip olmuş bu çalışma ile birlikte yeni araştırmalar ve eserlerin artmasını ümit etmekteyiz.